

EVA BORGSTRÖM

Bilder av Sapfo

*Sapfo är västerlandets
mest mytomspunna kvinnliga författare. Många manliga
forskare har ägnat lärda mödor
åt att skilja den skrivande Sapfo från den älskande, medan hon för
kvinnliga författare varit förmodern
framför andra. Detta hävdar Eva Borgström i sin artikel
om bilder av Sapfo.*

Sapfo har en central plats i västerlandets litteraturhistoria. Ingen annan kvinnlig författares verk har mött en sådan uppmärksamhet och beundran som Sapphos och inte många manliga författares heller.

De av Sapphos dikter och diktfragment som finns bevarade har fascinerat människor i två och ett halvt årtusende och hon vinner ständigt nya generationer läsare. Legenderna om hennes person har långt ifrån fallit i glömska, utan återberättas och förändras fortfarande. På ont – och på gott.

Det har skrivits mycket om Sapfo. Mest har man intresserat sig för hennes person, trots att vi knappt vet någonting om henne. ”Vi kan hålla med om ’lyriker’ och ’grekiska’ och precisera det sistnämnda till femhundralets Lesbos och det förstnämnda grundar vi på två nästan intakta poem och ett antal fragment som finns bevarade. Resten är spekulation /.../” Så skriver Dudley Fitts i förordet till Mary Barnards nyöversättning av Sapphos poesi till engelska.¹ Detta är i stort sett också det enda som de flesta tecknare av Sapphos biografi varit ense om.

Det har påståtts om Sapfo både att hon var prostituerad och förde ett liderligt leverne och att hon var en dygdig hemmafru som skrev sina dikter försörjd av sin rike make. Man har menat att hon var prästinna i Afrodites tjänst och att hon drev en sorts skola för aristokratins ogifta döttrar, men det motsägs av andra skribenter. Den medelålders Sapfo tog livet av sig av olyck-

lig kärlek till den vackre, unge färjkarlen Phaon genom att kasta sig utför en hög klippa, har somliga påstått, medan andra låter henne lämna detta liv i sin egen säng och med dottern Cleis vid sin sida. Man har kallat henne lesbisk och androgyn, asexuell intellektuell och Lesbos egen scandal beauty. Hon har uppfattats som en kämpande feminist och som det viktorsianska kvinnoidealets ängel.

Hur det egentligen förhöll sig med allt detta kommer vi säkerligen aldrig att få veta. Och det är kanske inte så mycket att sörja över heller. Sapphos poesi – det lilla som finns bevarat av den – kräver inga biografiska upplysningar för att bli förståelig och njutbar. Och myterna om hennes person har samma sprängkraft vare sig de har någon påvisbar verklighetsbakgrund eller inte. Ja, det kanske rentav är så att det är det oavslutade, oförklarade och okända som tilltalar oss allra mest.

Olika traditioner

Sapfo har fått ge namn både till begreppet sappisk vers – den versform hon oftast använde – och till sappisk eller lesbisk kärlek. Också ordet lesbisk har denna dubbla betydelse. Dels betecknar det en anknytning till ön Lesbos och dess kultur under Sapphos tid och dels betyder det homosexuell kärlek mellan kvinnor. Bilden av den skrivande och bilden av den älskande Sapfo lever på

Alkaios och Sappho, detalj från en grekisk vas.

så sätt vidare i vårt språk. Men dessa bilder har ingalunda alltid kunnat leva i fredlig samexistens. Tvärtom!

De som värnat om den patriarkala kulturens förtryckande kvinnobilder har under de senaste århundradena inte skytt några medel i sina ansträngningar att i namn av kärlek till Sapphos poesi slita sönder den bild av Sapphos person som man tyckte sig kunna läsa fram i just den poesi man ansåg sig

älska. De har försökt skilja form från innehåll, den författande från den älskande och känslan från dess uttryck. Målet för dessa lärda mödor har ofta varit att tvätta bort den skrämmande erotiken från Sapphos passionerade kärlekslyrik, så att dikternas fulländade skönhet skulle kunna njutas i svalaste anständighet.

Sappho var kvinna och en av de mest betydande författarna i vår litteraturs historia.

Detta har givit styrka och inspiration till de kvinnor som försökt vinna tillträde till den manligt litterära institutionen. Sapfo är den kvinnligt litterära traditionens viktigaste förebild och hennes texter lever vidare i de kvinnliga författarnas verk.

För kvinnor som levt i kärleksrelationer till kvinnor har Sapphos kärlekslyrik betytt mycket. I förtigandets och osynliggörandets tider har hon gett ord för det som ingen annan vågade eller kunde ge ord för. Så länge lesbiska och homosexuella subkulturer har funnits har bilden av den lesbiska Sapfo ingått i den gemensamma kulturen.

Det är om dessa båda traditioner – den kvinnoförtryckande/ homofobiska och den kreativa/och eller lesbiska – som denna artikel ska handla. Den handlar varken om Sapphos dikter eller om Sapfo själv. Den handlar om *bilder* av Sapfo.

Innan jag går in på de olika traditionerna vill jag citera den kanske mest kända av Sapphos dikter. Det kan vara bra att ha den i färskt minne inför mötet med de många bilderna av henne. Översättningen är gjord av Jesper Svenbro.

Plötsligt framstår han som en gudars like –
just som han ska sätta sig mitt emot dig,
alldeles intill, och jag ser dig viska
ömt och förälskat

brista ut i skratt – men i mig slår hjärtat
bultande som ville det spränga bröstet;
möter jag din blick en sekund, går rösten
genast förlorad,

tungan vägrar lyda, den fina elden
går som en signal genom hud och nerver,
allting suddas ut för min syn, jag hör hur
örönen susar,

kallsvett bryter fram och en häftig skälvnings
griper mig till slut när jag känner färgen
vika från min kind – jag blir själv med ens en
döendes like.

Patriarkernas bilder

Jag har räknat till inte mindre än fem –
sinsemellan oförenliga – förklaringar till
varför man inte ska läsa Sapphos dikter om
passionerad kärlek till kvinnor som ett ut-
tryck för författarens egna känslor. En ge-

mensam förutsättning för dessa förklaringar är att de egna fördomarna och den egna könsrollsuppfattningen förutsätts vara eviga och av naturen givna.²

Den första av dessa förklaringar går helt enkelt ut på att Sapfo var man. Diktjagets åtrå till kvinnor är alltså den manlige poetens känslor. Halmstrået i denna teori är att "o" i Sapphos namn skulle vara en maskulinändelse. Detta motsägs dock av allt annat och teorin tycks aldrig ha fått någon större utbredning.

Den andra teorin handlar om att det inte fanns bara en utan två Sapfo. Den ena Sapfo var en dygdig hemmafru som levde på Lesbos, var en gudabenådad poet och uppförde sig så som eftervärlden ansåg att kvinnliga poeter borde. Den andra Sapfo levde på samma plats och vid samma tid som "vår" Sapfo, men hon var kurtisan och levde ett vilt och liderligt liv. Också hon skrev poesi, men hennes dikter var förstås mycket sämre än den riktiga Sapphos. Bakgrunden till denna teori är att det florerade diverse rykten om Sapphos liv och leverne några århundraden efter hennes död. Emil Zilliacus skriver att Sapfo var en av den satiriska attiska komedins favoritgestalter.³ Teorin om de två Sapfo säger i och för sig inget om hur man ska tolka hennes dikter, men detta glömde man kanske bort i glädjen över den egna uppfinningsrikedomen. Denna ängel-och-monsterteori tycks dock inte heller ha fått så stor betydelse.⁴

Den tredje teorin är den i särklass mest utbredda i det senaste århundradets skrivande om Sapfo. Hennes känslor för sina kvinnliga elever eller vänner var visserligen mycket varma och intensiva, medger man, men de var inte erotiska. Och om de var erotiska, så levde hon i alla fall aldrig ut dem. En energisk förespråkare för detta synsätt var den tyske filologen Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf.⁵ Emil Zilliacus – en av Sapphos svenska översättare – var en annan.⁶ De har många meningsbröder. "Men att hon skulle ha varit utövande homosexuell förefaller redan på grund av hennes sociala situation föga troligt", heter det i *Västerlandets litteraturhistoria*.⁷ "Erotik är det, men den har icke mycket av sexualitet i

Gustave Moreau (1826–1898), "Sappho"

sig", fastslås i *Bonniers allmänna litteraturhistoria*.⁸

I sin pratsamma bok *Sappho of Lesbos* presenterar Arthur Weigall en fjärde teori. Den går ut på att Sapfo i brist på lämpliga manliga älskare en tid av sitt liv ägnade sig åt erotisk kärlek till det egna könet. Lesbos befann sig i krig, säger Weigall, och de unga männen uppehöll sig för det mesta vid fronten. Av kriget blev de också så råbarkade och ohyfsade att Sapfo inte kunde se sin drömprins i någon av dem, även om hon alltid sökte honom. I femtioårsåldern – äldre än så anser inte Weigall att passionerat älskande kvinnor kan vara – drabbades hon av en förtärande lidelse för den vackre ynglingen Phaon. En tid var han smickrad av den berömda poetens uppvaktning, men han tröttnade ganska snart. Sviken av sitt livs stora kärlek tog då Sapfo sitt eget liv, skriver Weigall. Denna i-brist-på-bättre teori erkänner visserligen att Sapfo kanske hade sexuella relationer till kvinnor, men framhåller att "naturen" – den heterosexuella kärleken – till sist tog ut sin rätt.⁹

Den femte och yngsta av dessa teorier hämtar sina verktyg från en mer raffinerad textsyn och den är dessutom utarbetad av en kvinna. Judith P Hallet skiljer i en artikel i *Signs* mellan diktjagets känslor och privatpersonen Sapphos. Hallet menar att det lesbiska motivet i Sapphos dikter har en institutionell erotisk funktion och att de inte alls behöver ha någon bakgrund i poetens egna upplevelser. Det finns inga passager i Sapphos diktning som binder henne till lesbisk kärlek, men det finns ett och annat som antyder motsatsen, tycker Hallet, bl a omnämmandet av dottern Cleis.¹⁰ I likhet med de tidigare teorimakarna använder Hallet Sapphos dikt för att uttala sig om Sapphos person när det passar hennes syften, samtidigt som hennes viktigaste poäng är att man måste skilja mellan diktjag och författarjag.

Eva Stehle Stigers skriver i samma nummer av *Signs* att syftet med Hallets artikel är att bekämpa den utbredda uppfattningen om att Sapfo var lesbisk.¹¹ Hallets jämförelse mellan Sapfo och den ungefär samtida Alkman skulle bevisa att bådas dikt var uttryck för en kollektiv röst och hade en

institutionell rituell funktion. Stigers menar att en sådan jämförelse i stället kan användas för att visa motsatsen. Läser man Sapphos dikter med Alkmans dikter som intertexter, framstår det kvinnospecifika i Sappfos bildspråk och poetiska världsbild mycket tydligt, skriver Stigers. Och om Sappfos samtid *ogillade* och förbjöd kärlek mellan kvinnor, skulle den aldrig ha accepterat hennes lyrik, fortsätter Stigers. Om den däremot *accepterade* lesbisk kärlek – varför kan man då inte tänka sig att den kvinna som naknast och varmest av alla besjungit dessa känslor också själv har känt och levt ut dem?

Pornografer och moralister

Det finns ytterligare två bilder av Sapfo som kan förtjäna att nämnas i detta sammanhang. Båda tar Sappfos homosexualitet för självklar, men den ägnar sig istället åt att pornografiskt exploatera den eller moraliserande förfasa sig över den.

1895 kom Pierre Louÿs volym *Les Chansons de Bilitis* ut. De påstods vara översättningar av nyligen funna grekiska poem, men bestod av en rad tämligen pornografiska aktstycken. Miljön var Lesbos, Sapfo förekom i persongalleriet och det hela var alltså komponerat av Louÿs själv. Det var för att bekämpa honom den lärde filologen Wilamowitz sedan skulle gripa sitt svärd. Men det var säkerligen lättare sagt än gjort. Bland pornograferna fanns nämligen också sådana storheter som Charles Baudelaire, Algernon Charles Swinburne och Alphonse Daudet.¹² Men det har förstås funnits – och finns – en lång rad mindre kända litteratörer som exploaterar bilden av Sapfo i pornografiskt syfte.

Det sista av dessa förhållningssätt – det moraliserande – får här representeras av Henrik Schück. I *Allmän litteraturhistoria 1* skriver han:

"Men vi moderna människor hava svårt att fullt förstå hennes personlighet, denna för oss endast teoretiskt fattbara förening av naturbarnets navitet och den högsta själskultur. /.../ Vid sensualismen klibbar för oss alltid en bismak av synd, under det att den för Sappho var ett ut-

tryck för ett sunt, humant naturliv, som hon ej blygdes att yppa."¹³

Schück är uppenbart fascinerad av både Sapphos dikt och det "sunda humana naturliv" han tycker att de ger uttryck för, men han kan inte låta bli att påpeka att de rimmar mycket illa med de värderingar som är hans och hans egen samtids.

Det finns en paradoxal överensstämmelse mellan de homofobiska patriarkerna och pornograferna – alla är de besatta av det lesbiska kärleksmotivet i Sapphos diktning. Wilamowitz ansträngningar att rädda bilden av Sapfo bort från alla kroppsliga lustar och lastbarheter är i en mening lika perversa som de aktstycken av Pierre Louÿs han sa sig vilja bekämpa.

Den ensidigt biografiska forskningen om Sapfo har under de senaste decennierna fått ge vika för en mer textcentrerad forskning; myterna har fått ge plats för dikterna. Att också detta arbetssätt kan användas för att försöka visa att vår tids fördomar är eviga kan vi se i Judith P Hallets artikel. Men det kan också användas för att visa texternas konstnärliga mångfald, för att visa oss nya meningsmöjligheter och för att visa texternas samspel med andra skönlitterära texter. Ett mycket fint exempel på detta är Jesper Svenbros uppslagsrika artikel "Kärlekens strategi".¹⁴ Svenbro läser där bland annat Sapphos hymn till Afrodite med hjälp av Iliadens femte sång, den mest krigiska i hela diktverket.¹⁵ Han visar hur Sapphos dikt – trots den mycket maskulina modellen – inte låter en enda man slippa in i diktens universum och att kärleken görs till kvinnornas egen domän. Han visar också hur Sapfo i andra fragment omvandlar en manlig poetisk världsbild och ett manligt bildspråk till ett kvinnligt.

Tobias Berggren kallar i sin artikel "Några tankar kring ett fragment av Sapfo" – där han för övrigt vill se Sapfo som en vårdare av ett arv från ett matriarkalt samhälle – de homofobiska patriarkernas projekt för "larvigt".¹⁶ Och det kan han ju ha rätt i. Men som åskådningsexempel på hur den viktoriańska kvinnobilden har prånglats ut och smetats över västerlandets kulturarv saknar sapfoforskningen motstycke.

Kvinnornas Sapfo

Hittills har det mest handlat om vrångbilder, narrbilder och förtrycksbilder av Sapfo, om bilder som har konstruerats för att hålla den kvinnliga sexualiteten och den kvinnliga kreativiteten på avstånd. Monique Wittig och Sande Zeig sammanfattade och markerade sitt avståndstagande från denna fallocentriska tradition genom att i *Brouillon pour un dictionnaire des amantes* lämna den sida som ägnades Sapfo helt tom.¹⁷

Men det finns också andra bilder av Sapfo – de kvinnliga konstnärernas och de lesbiska kvinnornas bilder. Ibland har dessa bilder sammanfallit, men andra gånger har de varit helt oförenliga.

Att undersöka Sapphos betydelse för de kvinnliga författarna kommer kanske att frilägga de sammanhållande trådarna i en kvinnligt litterär tradition. Det mesta av den forskningen återstår emellertid att utföra – här kan jag därför bara göra några slumpmässigt valda nedslag.

I sin mycket spännande artikel "Sapphistries" introducerar Susan Gubar detta synsätt. Sapphos poesi och bilden av hennes person har alltid förföljt de kvinnliga författarna, menar Susan Gubar, och alldeles särskilt då modernisterna.¹⁸ Elizabeth Barrett Browning, Christina Rossetti, Renée Vivien, Hilda Doolittle, Virginia Woolf, Edith Sitwell, Willa Cather, Colette, Karen Blixen, Marguerite Yourcenar, Sylvia Plath för att bara ta några namn ur mängden – alla läste de Sapphos dikter, inspirerades av dem och omsatte det lästa i sina egna texter. Naturligtvis läste också de manliga författarna Sapphos texter, men det är en annan och annorlunda historia:

För den kvinnliga poeten som upplever sig vara otillräcklig eller otillräckligt närd av ett icke existerande eller förvanskat kvinnligt litterärt arv, för den lesbiska poeten som förgäves söker en lesbisk poetisk tradition, är Sapfo en mycket speciell föregångare.¹⁹

Av Sapphos en gång ganska omfattande produktion finns bara ett antal längre eller kortare fragment bevarade. Men just detta fragmentariska, oavslutade har gjort det möjligt för de kvinnliga författarna att skri-

Theodore Chasseriau (1819–1856), *Sappho*, två skisser, 1848.

va vidare på hennes texter, att skriva in dem i en kvinnlig modernistisk "tradition", att skriva "som" eller "för" eller "till" Sappho.

Harold Bloom har myntat begreppet "anxiety of influence".²⁰ Det handlar om att manliga författare ofta har haft ett mycket starkt behov av att profilera sig gentemot tidigare manliga författare, att markera sin självständighet i förhållande till den litterära traditionen. Det är ett slags författargenerationernas oedipuskomplex. Susan Gubar menar att "anxiety of influence" saknar relevans för de kvinnliga författare hon arbetar med i "Sapphistries" – Renée Vivien och Hilda Doolittle – helt enkelt för att den klassiska föregångaren Sappho paradoxalt nog behöver en nutida samarbetspartner:

Det som Sandra Gilbert skulle kalla en "fantasi-föregångare" och jag skulle kalla ett "fantastiskt samarbete" kan både avhjälpa rädslan för författarskap och sammanlänka två kvinnliga poeter till en inspirerande litterär historia som de kan skapa i sin egen fantasi.²¹

Det fantastiska samarbete som Renée Vivien och Hilda Doolittle utförde tillsam-

mans med Sappho genom att återskapa hennes poesi har också samband med den motivkrets Sappho skildrade – den erotiserade kvinnovärlden. För både Vivien och Doolittle var relationer mellan kvinnor viktiga, i liv som i dikt. Genom att knyta an till denna klassiker och införliva henne i en kvinnligt litterär tradition kunde modernisterna också mytologisera ett kvinnligt litterärt språk, menar Susan Gubar. Och genom att närma sig Sappfos poetiska universum kunde Renée Vivien och Hilda Doolittle spränga dörrarna till de alltför små rum där traditionen försökt hålla de kvinnliga författarna fängslade. Sappho har representerat den kroppsliga och själsliga friheten. Hennes poesi har öppnat sig för en litteratur bortom den patriarkala heterosexistiska kulturens begränsningar. Följande exempel är hämtat från Renée Viviens dikt "Invocation".²²

O perfume of Paphos! Oh Poet! Oh Priestess!
Teach us the secret of divine sorrow,
Teach us longing, the relentless embrace
Where pleasure weeps, faded among the
flowers!
Oh languors of Lesbos! Charm of Mytilene!
Teach us the golden verse stifled only by death,
With your harmonious breath
Inspire us, Sappho!

Två svenska exempel...

De svenska exempel på kvinnliga författares bilder av Sappho som ska presenteras här har jag hämtat från betydligt äldre litterära perioder än Susan Gubar gjorde i "Sapphistries". Jag har inte lyckats ta reda på om dessa författare över huvud taget hade läst Sappfos dikter och än mindre i vilket skick fragmenten i så fall befann sig. Myterna om Sappho – åtminstone en av dem – kände de dock till.

Det första exemplet hittar jag i Hedvig Charlotta Nordenflychts "Fruentimrets försvar, emot J. J. Rousseau medborgare i Geneve", skrivet 1761.²³

Rousseau hade påstått att kvinnor visserligen kunde skriva i mindre krävande genrer där smak, en del beläsenhet och ett energiskt arbete kunde garantera framgång.

Men den skapande elden, geniet och den omskakande poetiska kraften kunde bara finnas hos män. Kvinnor var av sin natur dömda att förbli epigoner – endast män kunde skapa i ordets egentliga mening. Inte ens kärlekspassionen var kvinnorna mäktiga att hysa. Rousseau kunde dock se ett undantag från dessa regler – Sapfo.

Kvinnokönet har både placerats på piedestal och trampats ner i smutsen ”dock alltid sammanstämt i ett så hårt beslut att stänga det från ljus och höga sysslor ut”, skriver Nordenflycht. Men kvinnan ”föds med vett och drift, med känslor och begär, och Quinnan liksom Man fullkomlig menskja är”.

För att bevisa att Rousseau har fel presenterar Nordenflycht en lång rad kvinnor som har kämpat inom samhällets olika områden – familjens, kärlekens, politikens, krigets och de vittra konsternas. Det första namnet i denna kavalkad är Sapfo. ”Din Sapho, den du först från Quinnor väljer ut, af kärlek vågar sielf på lifvet göra slut”. Nordenflycht avser här förmodligen myten om Phaon.²⁴ Men Nordenflycht bemöter alltså inte Rousseaus påståenden om att kvinnan saknar såväl kärlekens som kreativitetens eld genom att använda bilden av Sapfo på det sätt som Susan Gubar skisserade – möjligen för att Rousseau redan utnämnt Sapfo till ett undantag, mer troligt för att de texter som skulle ha kunnat ge denna bild var så förvanskade på Nordenflychts tid eller kanske för att denna bild var allt för vågad för sin tid.

Också Euphrosyne – en pseudonym för Julia Christina Nyberg – använder bilden av Sapfo i sin diktning. I ”Sapphos klagan” målar hon upp bilden av hur Sapfo, då hon fått reda på att ynglingen Phaon gift sig med en annan, inte längre orkar leva. Vågorna sjunger: ”Kom! Du står ju vid ditt eget lik? Från Leukas’ branta klippa blott ett språng, och ljuft vi vagga dig, du trötta barn, till ro”. Här finns ingenting av den gudabenådade poeten kvar. ”Minnessång öfver Hedv. Ch. Nordenflycht” fortsätter på samma tema. Också Nordenflycht blev övergiven av sin unge älskare, menar Euphrosyne, också hon gav upp sitt författarskap

och sitt liv av sorg, ”för vekt var lyrans ljud mot smärtans röst”.²⁵ Att både Sapfo och Nordenflycht var författare framgår visserligen, men det är de olyckligt älskande som apostroferas. ”O, Sappho! se’n jag delat ditt hjertas öden, lik dig, jag slet min plågas band i döden.” Steget till Susan Gubars fria, kreativa, kvinnoidentifierade Sapfo är långt.

... och ett tredje

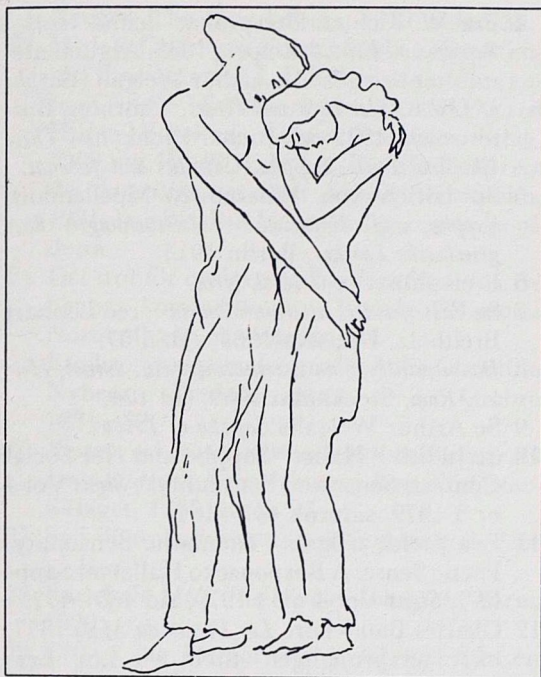
Det tredje exemplet på svenska kvinnliga författares bilder av Sapfo jag vill ta upp här är mycket yngre än de två andra. Elisabet Hermodsson skrev sin ”Till Sappho” på Lesbos 1982 och den trycktes i *Kvinnor och skapande, en antologi tillägnad Karin Westman Berg*.²⁶ Elisabet Hermodssons dikt tar inga omvägar över några lärda utläggningar eller myter om Sapfo, den handlar inte om Sapfo som Euphrosynes dikt gjorde, den är skriven till Sapfo och gestaltar ett möte.

och medan jag håller andan
rör din själ vid min
vid dessa vatten en vindils
lätta viskning nära
de djup där klagan
fann sin ton
sorgen sitt störtande ljus
från vita klippor
och allt vad kärleken besjög
den ljuvaste berusning
som några läppar smakat

och medan jag håller andan
rör din ande min
så lätt som denna vindils
krusning av ett vatten nära
vårt ursprungs flöde och når mig
din viskning till gudinnan
ur djup där klagan
fann sin bild
glädjen sin mörknande ton
från brutna stränder
och allt vad lidelsen förteg:
det tyngsta svek
som några långtande förenat

De lesbiska kvinnornas Sapfo

För de lesbiska kvinnorna har Sapfo – åtminstone sen slutet av 1800-talet – varit

Renée Sintenis, "Sappho"

en av de viktigaste förebilderna. För dem har hon inte bara varit en underbar klassisk poet, utan också den första kvinna som skrev om kärlek mellan kvinnor, detta fenomen som kulturhistorien i övrigt tigit så energiskt om. Att redogöra för sapfobildens skiftningar i olika lesbiska kretsar och kotterier låter sig inte göra – nästan all forskning på området återstår att utföra.

Mitt exempel har jag hittat i Djuna Barnes mycket märkliga lilla bok *Ladies Almanack* som kom ut anonymt i en liten privat upplaga 1928. Det brukar sägas att boken – på sitt mycket säregna sätt – skildrar Natalie Clifford Barneys salong i Paris, denna salong som Lillian Faderman kallar "Lesbos i Paris".²⁷ Här umgicks både manliga och kvinnliga konstnärer och författare. Här fanns Renée Vivien och Colette och här fanns Sylvia Beach, som ju annars mest brukar omnämnas i samband med James Joyce. Gertrude Stein och Alice B Toklas tittade in ibland och det gjorde också den excentriska Dame Edith Sitwell. Una Troubridge och Radclyffe Hall fanns här – Hall har förresten skrivit ett nidporträtt av

Natalie Barney och hennes salong i romanen *The Well of Loneliness*.²⁸ Vita Sackville West gästade Barneys salong ibland och det påstås att också Virginia Woolf syntes där någon gång. Den passage ur *Ladies Almanack* som citeras här kan väl inte direkt kallas för en *bild* av Sapfo – hon ingår nämligen i ett *recept* för hur en älskande kvinna ska kunna hålla sin älskade kvar hos sig. Längre än så från den gamle Wilamowitz sapfobild är det nog svårt att komma, men avståndet i tid mellan Wilamowitz sapfobild och Djuna Barnes är bara ett par decennier.

So take the first Hair from your Head, and boil it with Mare's milk and wrap in a Napkin and bring the Goat inside out, then till the old Mother of six pans of her Earth, and next to the fur-side, lay the Nap to the Horns' end, and thereover cast a peep of No-Doubting-Sappho, blinked from the Stews of Secret Greek Broth, and some Rennet of Lesbos to force a get-up in the near Resurrection, and put on a Horseshoe to ride Luck's Mare at a Gallop a trot, and when the Mass bubbles and at the River's lip quivers, call it dear Cyprian, and take her under your Wing on the warm side, and but her no buts!

Or would you less Trouble?

Away Girl!

Under 70- och 80-talen har intresset för den lesbiska Sapfo ökat lavinartat. Hon förekommer i böcker, artiklar, skönlitteratur och filmer som handlar om kvinnors kärlek till kvinnor. Hon är en av den nya lesbiska rörelsens starkaste symboler. Abott Sidneys och Barbara Loves bok om lesbisk frigörelse har fått namnet *Sappho Was a Right-On Woman*. Pat Califia har skrivit en bok som heter *Sapphisty: A Book of Lesbian Sexuality* och Barbara Hammer har gjort en film hon kallar *Sappho*.³⁰ Sapfo och hennes hemö Lesbos har fått ge namn till teatergrupper, barer, studiegrupper och kvinno-grupper av alla de slag runt om i världen. Bilden av Sapfo – den kvinnoidentifierade kvinnoälskande Sapfo – har nog aldrig haft så stor betydelse för så många som just nu. De lärda mödornas män försökte avlägsna den farliga erotikerna från bilden av Sapfo – de lesbiska kvinnorna gör tvärtom.

Slutord

Att undersöka hur Sapphos texter och bilden av hennes person har vandrat genom de kvinnliga författarnas verk, kan hjälpa oss att se det nätverk mellan de kvinnliga författarnas texter som skulle kunna kallas en kvinnligt litterär tradition.

Att ta reda på hur bilden av Sapfo har fungerat som de lesbiska kvinnornas förebild och symbol under åtminstone de sista hundra åren, kommer att leda till viktiga kunskaper om de lesbiska kvinnornas hittills så osynliga historia.

Grundläggande för en sådan forskning måste vara att ta reda på i vilket skick Sapphos texter funnits tillgängliga på olika språk vid olika tider. Det finns all anledning att misstänka att de ofta förvanskats.

Slutligen kan jag inte låta bli att kommentera patriarkernas sappfobild: Man måste nog vara mycket, mycket lärd för att våga försöket att pressa författaren till de fragment av svindlande skönhet och intensitet som är Sapphos litterära kvarlåtenskap, in i den viktorianska kvinnobildens kvävande trånga ramar. Och framför allt bör man nog aldrig ha älskat.

NOTER

- 1 *Sappho, a new translation by Mary Barnard*, University of California Press, 1958. Se Dudley Fitts förord.
- 2 Den litteraturgenomgång som presenteras här gör inga anspråk på att vara vare sig kronologisk eller fullständig. Några av de viktigaste arbetena från de senaste decennierna behandlas inte alls. Se text Richard Jenkyns *Three Classical Poets, Sappho, Catullus and Juvenal*, Duckworth 1982, C M Bowra *Greek Lyric Poetry: from Alcman to Simonides*, Oxford 1936, D L Page *Sappho and Alcaeus: An Introduction to the Study of Ancient Lesbian Poetry*, Oxford 1955, och Édith Moras stora arbete *Sappho, histoire du'un poète et traduction intégrale de l'oeuvre*, Paris 1965.
- 3 Se Emil Zilliacus *Grekisk lyrik*, Helsingfors 1911.
- 4 Frz W Richter förespråkar denna teori i *Sappho und Erinna*, Leipzig 1833. Argumenterar mot den gör bl a Arthur Weigall i *Sappho of Lesbos: Her Life and Times*, Thornton Butterworth, 1932 och Richard Jenkyns i *Three Classical Poets, Sappho, Catullus and Juvenal*.
- 5 Se Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf *Sappho und Simonides: Untersuchungen über griechische Lyriker*, Berlin 1913.
- 6 Emil Zilliacus *Grekisk lyrik*.
- 7 Se *Västerlandets litteraturhistoria 1*, red Lennart Breitholz, Uppsala 1963, sidan 57.
- 8 *Bonniers allmänna litteraturhistoria: Israel, Helles, Rom*, Stockholm 1959, sid 124.
- 9 Se Arthur Weigalls *Sappho of Lesbos*.
- 10 Se Judith P Hallet "Sappho and Her Social Context: Sense and Sensuality", *Signs* Vol 4 nr 3 1979, sidorna 447–464.
- 11 Eva Stehle Stigers "Romantic Sensuality, Poetic Sense: A Response to Hallet on Sappho", *Signs* Vol 4 nr 3 1979, sid 465–477.
- 12 Charles Baudelaire *Les Fleurs du Mal*, 1857, hade ursprungligen titeln "Les Lesbiennes". Se också Alphonse Daudet *Sappho*, 1884, och Algernon Charles Swinburne *Poems and Ballads-Sapphics*, 1866. Översikter över denna litteratur finns bl a i Mario Praz *The Romantic Agony* eng övers, London, New York, Toronto, 1951 och Lilian Faderman *Surpassing the Love of Men*, William Morrow, 1981.
- 13 Henrik Schück *Allmän litteraturhistoria 1*, Stockholm 1919.
- 14 Jesper Svenbro "Kärlekens strategi, Kriget som modell för den sappfiska kärleken", *Bonniers Litterära Magasin* nr 6 1981 sid 351–359.
- 15 Homeros *Sången om Ilion* text i Forums pocketutgåva 1972, sid 81–104.
- 16 Tobias Berggren "Några tankar kring ett fragment av Sapfo" *Författarnas litteraturhistoria, De utländska författarna 1*. Författarförlaget 1980, sid 51–73.
- 17 Monique Wittig och Sande Zeig *Brouillon pour un dictionnaire des amantes*, Grasset 1976.
- 18 Susan Gubar "Sapphistries" i *Signs* vol 10 nr 1 1984, sid 43–62.
- 19 Susan Gubar "Sapphistries" sid 46 (min övers).
- 20 Harold Bloom *The Anxiety of Influence*, Oxford University Press, 1973.
- 21 Susan Gubar "Sapphistries" sid 47 (min övers).
- 22 Också Susan Gubar återger detta citat som är hämtat från *The Muse of the Violets*, en samling dikter av Renée Vivien översatta till engelska av Margaret Porter och Catharine

- Kroger, The Naiad Press, 1977, sidan 59.
- 23 Hedvig Charlotta Nordenflycht "Fruentimrets försvar, emot J. J. Rousseau medborgare i Geneve" *Samlade skrifter, femte häftet*, red Hilma Borelius, Albert Bonniers förlag, 1929, sid 46–80. I sin bok *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse*, Stockholm, 1981, har Birgitta Holm redan varit inne på detta.
- 24 Det tror för övrigt också Hilma Borelius. Se hennes kommentarer i Hedvig Charlotta Nordenflycht *Samlade skrifter*...
- 25 Euphrosyne, pseudonym för Julia Christina Nyberg, *Samlade dikter 1–2*, Örebro 1831–32.
- 26 *Kvinnor och skapande, en antologi om litteratur och konst tillägnad Karin Westman Berg*, Författarförlaget, 1983, sidan 97.
- 27 Se Lillian Fadermans bok *Surpassing the Love of Men*.
- 28 Radclyffe Hall *The Well of Loneliness*, Paris, 1929.
- 29 Citatet jag återger här är hämtat från en senare upplaga av *Ladies Almanack* utgiven på Harper & Row, 1972, sidorna 71–72.
- 30 Barbara Hammer *Sappho* (30 min 16 mm) distr Canadian Filmmaker's Distribution Centre, Sidney Abbot och Barbara Love *Sappho Was a Right-On Woman*, Stein and Dag, 1978, Pat Califia *Sapphisty: A Book of Lesbian Sexuality*, Naiad Press, 1980. Listan kan göras mycket, mycket längre – detta är bara ett slumpmässigt urval.

SUMMARY

Images of Sappho

Sappho's poetry has fascinated people for over two thousand years, and she is one of the most

mythologized writers in our cultural tradition. Research on Sappho has been almost exclusively biographical, despite the fact that we know next to nothing about her other than that which can be gleaned from the fragments of poetry that have been preserved.

Male researchers have tried to separate the picture of Sappho the writer from that of Sappho the lover. This article presents and discusses five different explanations why one should not interpret Sappho's poems about passionate love for women as expressions of her own feelings. The patriarchal homophobic research tradition on Sappho is seen as an illustrative example of how the Victorian female image has suffused our whole cultural tradition.

Above and beyond all others Sappho has stood as the alma mater of women writers. To investigate how Sappho's texts and the image of her as a person can be traced in women writers' work can perhaps help us to perceive that network which can be called a female literary tradition. In this connection the writers Hedvig Charlotta Nordenflycht, Julia Christina Nyberg and Elisabet Hermodsson are considered.

Sappho has also been perhaps the most important prototype for lesbian women. To investigate how the picture of Sappho has become lesbian women's prototype and symbol – at least for the last hundred years – can lead to important information concerning the hitherto invisible history of lesbian women.

Eva Borgström
Kvinnovetenskaplig tidskrift
Nordenskiöldsgatan 16
413 09 Göteborg
Sweden

Praxiteles, "Aphrodite", Vatikanmuseet i Rom

SAPFO

Konstrikt skrudade, eviga Afrodite,
mångförslagna dotter till Zeus, jag ber dig;
låt mig inte kuvas av kval och plågor,
du som har makten;

kom i stället hit som du en gång gjorde
när jag ropat till dig i fjärran och du
lydde; strax begav du dig från din Faders
boning, den gyllne

vagnen förspänd, spannet av vackra sparvar
drog dig vinande i ett sus av vingslag
mot den svarta jorden från himmelsljuset
ned genom rymden

för att snart ta mark; och du frågar lekfullt
– leendet kring munnen är överjordiskt –
vad det är som fattas mig nu igen och
varför jag ropar,

vilken önskan jag i min vilda längtan
vill se uppfylld: "Vem är det nu jag måste
övertala? Vem är det nu vars tystnad
plågar dig, Sapfo?"

Hon som flyr dig nu kommer snart att följa,
hon som vägrar nu kommer själv att vilja
hon som inte älskar ska älska, om hon
vill eller inte."

Hjälp mig också nu och befria hjärtat
från dess sorger, låt det jag länge åtrått
äntligen bli verklighet, och bli själv min
syster i striden!

Översättning: Jesper Svenbro